

HÜRRİYET VE İTİLA FİRKASI'NIN BALKAN SAVAŞLARINA BAKIŞI

Dr. Öğr.Üyesi Hacer GÖL¹

Balkan yarımadasının ciddi bir muhalefetle karşılaşmaksızın Osmanlı hâkimiyetine girdiği ve yüzyıllarca da bu hâkimiyetin devam ettiği bilinmektedir. Durum böyle olmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki toprakları 20. yy'ın başlarından itibaren özellikle Rusya ve Avusturya gibi büyük devletlerin ilgi ve nüfuz alanları oldu. Bu güçler tarafından temelde Osmanlı topraklarını paylaşmak hedef alınırken özellikle Rusya Slav halklarını koruma bahanesiyle birtakım siyasi oyunlara girişti. Daha sonra bu oyunlara İngiltere ve diğer dış güçler de katıldı. Böyle bir süreç içerisinde dışarıda Osmanlı'nın Balkanlardaki toprakları üzerine oyunlar oynanırken içeride de konuya ilişkin birtakım tartışmalar meydana geldi. Bu tartışmalardan önemli bir kısmı ise 21 Kasım 1911 tarihinde siyaset sahnesine giren Hürriyet ve İtilaf Fırkası (HİF) tarafından başlatıldı. HİF'in İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne (İTC) muhalif bir fırka olarak kurulduğu göz önüne alındığında bu tartışmaların önemi artmaktadır. HİF'in Lütü Fikri, Ali Kemal gibi önemli kalemleri Alemdar, Tanzimat, Sabah gibi gazeteler aracılığı ile İttihat ve Terakki'yi Balkan politikaları üzerinden eleştirmiş ve bu konulardaki görüşlerini dile getirmişlerdi. Bu çalışmada, HİF'in Balkan Savaşlarına nasıl baktığı dönemin gazeteleri, anıları ve araştırma eserleri temel alınarak incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Balkan Savaşları, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İttihat ve Terakki Cemiyeti

THE VIEW OF INDIPENDIENCE AND ENTENTE PARTY TO BALKAN WARS

It is known that Balkan territories had come under domination of Ottoman Empire for centuries. If the situation was in this way they had awoken Australia and Russia's interest beginning from the 20th century. These countries aimed to share the Ottoman territories and especially Russia pretended Slavic people besides it played political tricks. Afterwards England and the other countries attened this situation. In this period also had been some discussions about the subject. The huge part of this discussions had been started by Indipendience and Entente Party established in 21 November 1911. When it's thought that this party was opponent to Committee of Union and Progress these discussions become more imprtant. Indipendience and Entente Party's significant authors Lütü Fikri, Ali Kemal had criticized Committee of Union and Progress because of its politics on the Balkans via newspapers like Alemdar, Tanzimat and Sabah. In this study we will approach the wief of Indipendience and Entente Party to Balkan Wars in consideration of, the period's newspapers, memories and the other studies.

Key Words: Balkan Wars, Indipendience and Entente Party, Committee of Union and Progress

GİRİŞİ

¹ Bitlis Eren Üniversitesi Dr.Öğr. Üyesi (hacergol@gmail.com)

Osmanlı Devleti'nin 1911-1913 arasındaki yılları Türk Siyaset Tarihi açısından oldukça hareketli ve önemli bir dönemdir. Bu dönemde Trablusgarp Savaşı, ardı sıra Osmanlı Devleti daha kendini toparlayamadan Balkan Savaşları meydana gelmişti. Dış siyasette bunlarla uğraşılırken memleketin iç siyasetinde de bu devir oldukça hareketli bir döneme işaret eder. Mebussan Meclisi'nin iki kez feshedilmesi (1911, 1913), sadrazam olan paşaların görev devralmaları ve siyasetleri konusundaki tartışmalar (Sait, Gazi Ahmet Muhtar, Kamil ve Mahmut Şevket Paşa) iç siyasetteki hareketliliğe örnektir. Babıali Baskını ve Mahmut Şevket Paşa suikastı da bu tarih aralığında olmuştur. Ayrıca "Halaskaran Zabitan Grubu" (kurtarıcı subaylar grubu) adı verilen bir cunta hareketi de döneme damgasını vurmuştur.² Yine bu dönemde Hürriyet ve İtilaf Fırkası (HİF) gibi yeni fırkaların siyaset sahnesine çıktığını ve dolayısıyla da birçok partinin hayat bulduğunu söyleyebiliriz. Osmanlı Devleti, Balkan savaşlarına girdiğinde anlaşılacağı üzere hem iç hem dış siyasette de oldukça hareketli ve sancılı bir dönemden geçiyordu.

1- HÜRRIYET VE İTİLAFA FIRKASININ KURULUŞU

21 Kasım 1911 tarihinde Türk siyaset sahnesine giren HİF, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne (İTC) muhalif bir fırka olarak kuruldu. Miralay Sadık Bey, Gümölcineli İsmail Hakkı, Rıza Nur, Lütfi Fikri, Ali Kemal, Rıza Tevfik, Mustafa Sabri gibi kişiler fırkanın kadrosunda yer alır. Sabah, İkdam, Alemdar, Tanzimat, Tazminat, Tesisat gibi gazeteler fırkanın yayın organı durumundadır.³ Fırkanın kuruluşundan 10 gün önce İtalya Trablusgarp'a saldırmıştı. Bu nedenle fırkanın ortaya çıkış tarihi de karışık ve bunalımlı bir döneme denk gelmişti. İstifa eden Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa'nın Divan-ı Ali'ye verilmesi tartışmaları gündemdeydi. Trablusgarp'ın savunmasız bir biçimde bırakılması basında ve mecliste eleştiri konusu olmuştu. Sadaret el değiştirmiş, İttihatçıların bütün itirazlarına rağmen Sait Paşa sekizinci kez sadrazamlığa getirilmişti. İşte HİF bu koşullar içinde siyasi hayatta yerini aldı.⁴

Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşlarına tekabül eden 1911 -1913 arasındaki yılları aslında bir çeşit İTC ile HİF arasında münakaşa ve siyasette kendini ortaya koyma, sözünü geçirmeye çalışma yılları olmuştur. HİF, kısa zamanda İTC'ne muhalif ya da bu fırka içerisinde umduğunu bulamayan herhangi bir yer edinemeyen mebusların ve kişilerin toplandıkları bir çatı haline geldi. Üyeleri arasında Türklerin yanı sıra Bulgar, Sırp, Ulah, Arnavut, Yahudi ve Rumlar da vardı. İTC karşısında gittikçe güçlenirken görüldüğü üzere konumuz açısından Balkan milletinden pek çok kişi de fırkanın kadrosuna dâhil olmuştu.

Fırkanın liberal bir nitelik taşıyan programı Ahmet Reşit Bey⁵ tarafından kaleme alındı. Rıza Nur programlarının amacını açıklarken "*parlamentarizm ve demokrasi kabul*

² Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, II. Meşrutiyet Dönemi, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul 1998, s. 294-295

³ Daha detaylı bilgi için bkz: Ali Birinci, "HİF'ni Destekleyen Matbuat" Tarih ve Toplum, Haziran 1987, S.42, s. 9-14

⁴ Tunaya, age, s.294- 295

⁵ Ahmet Reşit Bey 1870 yılında İstanbul'da doğmuştur. İstanbul Askeri Rüştiyesi ve daha sonra da Mülkiye'de eğitimini tamamlamıştır. Mabeyn başkatipliği, Kudüs Mutasarrıflığı ve Halep Valiliği görevleri yapmıştır. İTC ile yıldızı pek barışmamıştır. 31 Mart Vakası, Arnavutluk olayları, Balkan Savaşları, I. Dünya savaşı gibi Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı durumların suçlusunu olarak da İTC'yi gösterir. HİF'nin programını da hazırlamıştır. Son anda kendisine teklif edilen fırka üyeliğini reddetmiştir. Buna neden olarak da Fırka programının memuriyetteki kişilerin siyasetle uğraşmasını yasaklamasını göstermiştir. Daha detaylı bilgi için bkz: Ahmet Reşit Rey,

edilmiş idi. o vakit ki ahval ve vaziyete göre fikrimiz, memleketin bütün anasını- kendi arzularına göre bazı müsaadeat-ı idariyye ve ictimaiyye vererek, bir bayrak altında toplamak ve devlete sadık kılmaktı.” ⁶ demektedir. Lütü Fikri ise bu fikri doğrularak, siyasi bütünlüğün azınlıklara yeni haklar verilerek temin edileceği yolunda kuvvetli bir kanı olduğundan, Arnavut, Ulah, Bulgar, Sırp, Rum, Yahudi, Arap azınlıkların yeni haklarla devlete bağlanabileceğine inanıldığından bahseder.⁷

Görüldüğü üzere kuruluş amacı İTC'ne muhalefet etmek olan HİF, kuruluşundan itibaren çok uluslu bir devlet olan Osmanlı'nın tebaasını da içine alan bir siyasi parti olmayı arzulanmıştır. Parlamentolu yönetimi kabul ederken bir arada yaşamının ön şartı olarak da azınlıklara birtakım haklar verilmesini ve böylece bunların devlete bağlanmasını esas almışlardır.

2- HİF'NİN BALKAN DEVLETLERİNİ DE KAPSAYAN POLİTİKALARI

HİF'nin kuruluşundan itibaren benimsediği bir takım politikalar vardır. Ancak burada Balkan halklarını da içerisine alan politikaları incelenecektir. Fırkanın bu politikalara değinmek onların Balkan Devletlerine bakış açısını ve daha sonra da Balkan Savaşlarına bakışlarını anlamak açısından önem taşır.

a- İttihadı anasır fikri

HİF, ittihad-ı anasır fikrini savunmuştur. Fırkanın programını kaleme alan Ahmet Reşit Bey, *“hürriyete vasıl olmak, mesleğimize, -her biri kendine has bir hüviyet payda etmiş olan -müteaddit akvamı Türkçeleştirmek hayali hamı yerine, muhtelif anasır arasında hakiki bir imtiyaz ile daimi bir vıfak ve tesanüdü imkan dairesine gerirek memleketin huzur ve asayiş içinde refahet nimetine vusulünü temin etmek olduğundan doğacak olan fırkanın adına ‘Hürriyet ve İtilaf’ dedik”* diyerek ittihad-ı anasır fikrini programa koyma nedenlerini açıklamaktadır.⁸ İdari teşkilatın taşra uzantısına daha fazla görev yetki ve sorumluluk verilmesi de fırka programı tartışılırken istenmiştir. Fırka programının ilk maddesi muhtelif unsurlar arasında onların hususiyetlerine yaşama hakkı tanımak şartıyla gerçek bir birliktelik kurulacağı üzerine olmuştur.

Fırkanın bu görüşünü destekler yazısıyla Rıza Tefvik Yavuz Sultan Selim'in bile Hristiyan hukukunu koruduğunu ki o zaman meşrutiyetin olmadığını meşrutiyet döneminde Hristiyan hukukunun korunması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca bunu yabancı devletlerin biz yapmazsak zaten yapacaklarını da söylemiştir.⁹

HİF ittihad-ı anasır'ı sağlarken özellikle Rumlarla uyuşmak ve onları devlete sadık bir tebaa haline getirmek istiyordu. Hatta aralarında Yunanlılarla konfederasyon halinde

İmparatorluğun Son Döneminde Gördüklerim, Yaptıklarım, Haz: Nur Özmel Akın, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014, s. 173

⁶ Rıza Nur, Hürriyet ve İtilaf Fırkası Nasıl Doğdu? Nasıl Öldü?, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1996, s. 27

⁷ Lütü Fikri “Millet Hakim İse Söz Onundur”, Tanzimat, 18 Ağustos 1328

⁸ Rey, age, s.127

⁹ Rıza Tefvik, “Biz Baklayı Ağzımızdan Çıkarmayacağız” Teminat, 3 Şubat 1327, s. 2

birleşmek fikri olanlar dahi vardı.¹⁰ İşte bu düşüncelerin yansıması Balkan Savaşları sırasında Osmanlı Devleti'nin, Bulgaristan ile Sırbistan'a savaş ilan etmesine karşın Yunanistan'a savaş ilan etmemesine sebep olarak görülmüştü. HİF en mühim dayanaklarından biri memleketteki Rum ahaliydi. Osmanlı Hükümeti, bu fırkanın etkisiyle Yunanistan'a savaş açmak istememişti. Çünkü Yunanistan ile savaşılması, HİF'nin bu desteğini yitirmesi ve çabalarının boşa gitmesi demektir.¹¹

İTC, Balkan Devletleri arasındaki ittifaklardan faydalanmayı bilemediği bunun tam tersine onlar arasındaki anlaşmazlıklara son verdiği üzerine eleştirilmişti. Özellikle Sultan Reşat'ın da onayladığı 3 Temmuz 1910 tarihli "Kilise Kanunu" ile Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan arasındaki anlaşmazlıklar ortadan kaldırıldığı ve bunun bu devletlerin Osmanlı aleyhine ittifak yapmalarına yol açtığı söylentileri vardı.¹² Aslında bu kanun o dönemde henüz HİF kurulmamış olsa da birçoğu İTC çatısı altında toplanmış daha sonra ki senelerde ise Hİ mensubu olacak kişiler tarafından da desteklenmişti. Hatta Sabah Gazetesi'nde Osmanlı Hükümetinin İslam olduğu hakikati yanında hükümetin memleketin iyiliği için büyük fedakârlık ettiği belirtilmişti. Hristiyanlara kilise yaptırmamanın ne kadar adaletli olduğu sorusu sorulmuştu. Bu kanunun yalnız Osmanlı Devleti için değil bütün Avrupa insanlık âleminin takdirine şayan olduğunu ancak hükümetin ve İslam unsurunun Hristiyan hukukunu koruduğu sürece mazhar olacağı da dile getirilmişti.¹³ Görüldüğü üzere bir takım reformlarla işlerin düzelebileceği inancı o dönemde yaygındı.

b- Osmanlılık

HİF, Müslüm ve gayrimüslim birçok unsuru bünyesinde toplamıştı. Ayrıca mecliste Kanuni Esasi çalışmaları sırasında oluşan hiçbir partiye üye olmayan mebusların oluşturduğu bağımsız grubu da (hizb-i müstakil) bünyesine katmıştı. Dolayısıyla mecliste İttihatçılara karşı olanların toplandığı bir parti halini almıştı.¹⁴ Rıza Nur ile Hüseyin Cahit arasında geçen bir konuşmada Hüseyin Cahit'in Rıza Nur'a daha önce yayınladığı bir yazı ile bu kadar değişik din ve milletten insanın aynı fırka içinde bulunmasını eleştirdiğini ancak kendilerinin de bu yönde davrandıklarını hatırlatmıştı. Cevaben Rıza Nur ise tek amaçlarının İTC'ni devirmek olduğunu, amaçlarına ulaştıkları gün kendi fırkalarını da dağıtacaklarını söylemiştir.¹⁵

HİF bu dönemde çok uluslu ve çok dinli bir fırka olduğu için yapısı gereği, siyasete dini ve dervişliği alet etmek istememiştir. Özellikle Sadık Bey ve çevresindekiler İslamiyet'in ve diğer dinlerin siyasete alet edilmesini tehlikeli bulmuştur. Fırkanın diğer mensupları ise "Hristiyanları bizden rü-gerdan eder ve devlet aleyhine sevk eder" diye İslamiyet'i ön plana çıkarmamışlardı. Hatta İslamiyet ve diğer din ve mezheplerin siyasete alet edilmesini korkunç bulmuşlardı. Türklük meselesini de buna benzetmişlerdi. İslamcılık ve Türkçülük siyaseti için Balkan Harbi öncesinde ki vaziyet müsait değildi, o zaman bu siyasetler baruta gönderilmiş ateşe benzetilmişti.¹⁶ Lütfi Fikri Bey ise "Osmanlılık adlı makalesinde Cavit

¹⁰ Rıza Nur, age, s. 28

¹¹ "Yunanistan İle Ne Oluyor" Cenin, 19 Teşrin Evvel Efrenci 1912

¹² Salim Aydın, Balkanların Acı Yüzü Basın Tarihinde Balkan Savaşları, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013, 75-80

¹³ Sabah, 7 Temmuz 1910, s. 2

¹⁴ Tunaya, age, s.296

¹⁵ Hüseyin Cahit tarafından burada adı geçen yazısı Rıza Nur'un "Meclis'i Mebusan'da Fırkalar" adlı eseridir.

Daha detaylı bilgi için bkz: Rıza Nur, age, s.24

¹⁶ Rıza Nur, age, s. 28-29

Bey'i eleştirerek mümkün olsaydı kendisinin de Türklük ve İslamlık için çalışacağını ancak ülkenin geleceği için başka unsurlara da yer verilmek gerektiğinden bahsetmiştir. Eğer böyle olmazsa en çok üzülen unsurun Türklük ve İslamlık olacağını ve kendisinin de bu iki unsur için sessiz kaldığını ve Osmanlılığı savunduğunu vurgulamıştır.¹⁷

3- HÜRRİYET VE İTİLAFA FIRKASI'NIN' BALKAN SAVAŞLARINA BAKIŞI

Balkanlar, Anadolu yarımadasının coğrafi bir uzantısıdır. XII. yy'dan beri özellikle Deli Orman ve Varna'dan Tuna'ya kadar giden bölgeler Türk yerleşim alanı olmuştur.¹⁸ Osmanlı Devleti için Balkanlar coğrafi, siyasi, kültürel ve ekonomik açıdan önem taşımaktadır. Ayrıca Osmanlı'nın ilk payitahtlarından Edirne bu coğrafyada yer alır. Bu nedenle de yüzyıllardır Türk Yurdu olan bu bölgeler ekonomik, kültürel, siyasi, coğrafi pek çok alanda önem taşıdığı gibi manevi olarak da büyük kıymettedir. Bu nedenle bu bölgede meydana gelen olaylar Osmanlı da siyasal bir parti olarak ortaya çıkan HİF'nı da alakadar etmiştir.

Balkan Savaşları arka arkaya gelen iki harpten oluşur: I. Balkan Savaşı Osmanlı Devleti karşısında Bulgar, Sırp, Karadağ ve daha sonra hürriyetini ilan eden Arnavutluk arasında olmuştur. II. Balkan Savaşı ise Bulgarlarla Osmanlı, Romanya, Sırp ve Yunanlar arasında olmuştur. HİF'nın bu savaşlar sırasındaki görüşleri ise şöyledir:

A- BALKAN HARBİ'NE KATILMA KONUSUNDA

Balkanlardaki bunalımın izlerini Balkan Savaşlarından daha önceki dönemlerde aramak gerekir. Hersek İsyanı, Bulgar Olayları, yabancı devletlerin bu olaylara müdahaleleri, bu sırada Osmanlı'da taht değişmesi gibi nedenler halk içinde huzursuzluklara neden olmuştur. Savaş ihtimalleri karşısında Sadrazamlık makamına vilayetlerden gönderilen telgraflarla halkın canını ve malını savaş uğrunda vermeye hazır olduğu bildirilmiştir. İstanbul ve taşrada halk tarafından gönüllü birlikler bile teşkil edilmeye başlanmıştır.¹⁹ Ancak Trablusgarp Savaşı'ndan yorgun çıkan Osmanlı Ordusu üstelik bir kısmı terhis edilmiş durumda idi ve yeni bir savaş için hiç de hazır değildi. Ancak İttihatçılar savaşımları konusunda ısrarcı davranıyorlardı. Mahmut Şevket Paşa, Eski Dâhiliye Nazırı Talat Bey ve Eski Meclisi Mebusan Reisi Halil Menteşe ile arasındaki bir konuşmadan bahseder. Bu adamların hiç birinin ordumuzun gerçek vaziyetinden haberdar olmadıklarını, Talat ve Halil Beylerin Mahmut Şevket Paşa'nın yaptığı açıklamaları dinledikleri ama fikirlerinden de vazgeçemediklerini söyler. Hatta bu konuşmadan sonra onların Başkumandan Vekili İzzet Paşa'ya gidip onu taarruza geçmesi için sıkıştırmaya başlamışlardır. Mahmut Şevket Paşa *"İttihatçıların adam olmayacakları kanaati artık bende büsbütün teessüs etti. Bu kadar felaketler üzerine hiç de akıl erdiremedikleri askeri işlere bile karışmaktan vazgeçmiyorlardı. Bu suretle devleti idare edebileceklerine kanaat etmeleri meselenin en feci tarafıydı"* diyerek onların ısrarcılığını eleştirir. Bu yaparken Hİ için de *"İttihatçılar böyle mecnun adamlardı, ya*

¹⁷ Lütfi Fikri, "Osmanlılık", Tanzimat, 19 Ağustos 1328, s.1

¹⁸ Osmanlı'dan önce Hristiyan dinine geçmiş olan Kıpçak ve Kumanlar tarafından Balkanlara Türkler yerleşmişti. Daha detaylı bilgi için bkz: Halil İnalçık, "Türkler ve Balkanlar", Ortadoğu Balkan İncelemeleri, İstanbul 1993, s. 9-28

¹⁹ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907), C. VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s.16

muhalifleri onlardan iyi miydi? Asla. Muhalifler üstelik rezil ve ahlaksızdı. Bu memleketin istikbali bilmem ne olacak?” diyerek kaygılarını dile getirir.²⁰

Mahmut Şevket Paşa'nın da söylediği üzere İttihat ve Terakki taraftarları Balkan Devletleri'ne karşı askeri kuvvetlerimizin üstün olduğuna inanarak, Rumeli kıtasının elimizde kalmasının ancak müttefiklerin yenilgiye uğratılmasıyla mümkün olacağını düşünüyorlardı. Bu fikre birde fırkacılık gayreti eklenince Darülfünun talebesini kışkırtarak nümayişler yaptırıldılar.²¹

HİF mensupları ise ilk başta sulhu savunmuşlar ancak işlerin kızışması üzerine gerekirse savaşacaklarını da dile getirmişlerdi. Osmanlıların her milletin hukukuna riayet ettiklerini, hiçbir kavmin saadetini ihlal etmediklerini, kendilerinin de saadetlerine dokunulamamasını istemişlerdi. Memleketin muhtaç olduğu ıslahatın peyderpey icra edilemeye çalışıldığını ancak komşularımızın bizi tehdit ettiklerini, her zerresi ecdadımızın kanıyla sulanan bu vatani düşman ayağı altında çiğnetmeyeceğimizi, Trablus ve Bingazi'de harp eden kardeşlerimiz gibi gerekirse bizim de harp edeceğimizi onların biraderleri olduğumuzu âleme göstermekten çekinmeyeceğimizi söylemişlerdi.²² Bulgarların uzun süreden beri bizimle çarpışmaya hazırlandığı, Yunanistan ve Sırbistan ile aleyhimizde anlaşmalar yaptığını, durumumuzun kötü olmasından faydalanıldığını, bunu fırsat bilerek hududumuza taarruza hazırlandığını dile getirmekteydiler. Aslında savaşın hem ekonomik hem de toplumsal olarak zararlı vardı. Kıymetli zamanımızı savaşarak harcamak istemezdik. Görüldüğü üzere HİF, zorda kalınmadıkça barış yanlısı bir politika sergilemiş ve savaşa mecbur kalırlarsa girmeyi savunmuştur.²³

İkdam Gazetesi'nde 1870 den evvel Balkan olaylarını takip edilirse, Makedonya'da ıslahat talebinin bir takım menfaatlere alet edildiğinden bahsetmekteydi. Bulgarlar ıslahat istiyor o zaman ıslahat yapmayalım gibi bir düşünceye sahip olmadıklarını ama bu ıslahatlardaki amacın Makedonya muhtariyeti ise o zaman işin renginin değişeceğini, çünkü bu yol açılırsa devamının geleceğini, birkaç sene sonra İstanbul'un da elden gideceğini, Arnavutluk'un mahvolacağını dile getirmişti. Osmanlı Hükümeti o zaman Asya'ya geçerek bir Buhara Hanlığı derecesine inerdi. Yazıda ıslahat kelimesinden ne anlaşıldığı tartışılırken, Osmanlı aleyhine ıslahata karşı olduğu da belirtilmişti. Ayrıca ıslahatın sadece Makedonya ile sınırlı olmadığı eklenmiş ve eğer hakikaten ıslahat mevzubahis ise bütün Türkiye'de icrası mecburiydi. Bunun Bulgar'a, Sırp'a, Türk'e ayrı olanı yoktu. Makedonya'da ıslahat icrasında hatalarımız vardı. Fakat bu kötü niyetten değil, cehaletten kaynaklanıyordu. Islahattan ne anlaşılması gerektiği açıkça ortaya konulmalıydı, ıslahat ile kastedilen eğer ıslahat ise evet muhtariyet ise hayır görüşü savunulmuştu.²⁴

B- I. BALKAN SAVAŞLARININ BAŞLAMASI

a- Karadağ'ın Harp İlanı

²⁰ Mahmut Şevket Paşa'nın Günlüğü, Arba Yayınları, İstanbul 1988, s. 54

²¹ Ali Fuat Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987, s.57

²² "Beyannameyi Hümayun" Alemdar, 12 Teşrinievvel Efrenci 1912

²³ Ali Kemal, "Harp İstiyorlarsa Harp Ederiz", İkdam, 2 Teşrinievvel Efrenci 1912

²⁴ "Balkanlar Ve Makedonya", İkdam, 12 Teşrinievvel Efrenci 1912

Bütün sulh istemlerine rağmen Karadağ'ın 8 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne harp ilan ettiği bilinmektedir. Alemdar Gazetesi, "Osmanlılar Silah Başına"²⁵ ve "İlan-ı Harb"²⁶ adlı makalelerle harbin başladığını bildirirken, Osmanlıları harbe katılmaya çağırmıştır. Tanzimat Gazetesi'nde "Yaşasın Millet Yaşasın Ordu" adlı yazısıyla HİF mensupları artık barış yanlısı söylemlerine son vererek Osmanlı Devleti'nin savaşa girdiğini ilan ediyordu. İkdam Gazetesi ise "Harp İlanesi" adlı yazısıyla Harbiye Nezaretine gazetenin imtiyaz sahibinin 100 lira bağışladığını ve halkın isterse makbuz karşılığı bağış yapabileceğini ve hatta bu kişilerin isimlerinin de gazetede yayınlanacağını söylüyordu.²⁷ Bu milletin büyüklüğünü göstermesi için hayatın daima en heyecanlı anlarını seçtiği, tarihimize de bakacak olursak vatanımız her ne zaman bir tehlike karşısında kalsa, o zaman Osmanlılık ruhunun birden bire canlanıp kuvvetlendiği, hukukunu olmasa bile hamasetimizin faziletinin gücünü gösterileceğine inanılıyordu.²⁸ İkdam Gazetesi'nin "Bütün Alem Bize Bakıyor" isimli makalesinde büyük devletlerin biri veya ikisinin Balkan Savaşı'nın olmasını istediklerini, Karadağ'ın da harp ilan etmesinin tiyatrodan hiç farkı olmadığını, yoksa Karadağ'ın büyük devletlerle alay eder gibi böyle bir harekete asla cesaret edemeyeceği belirtmişti. Ayrıca bu savaşta hem kendimizi hem de Avrupa'yı muhafaza etmek gibi iki görevimiz vardı. Avrupa'nın sayemizde mevcut karmaşadan kurtulacağını öne sürmekteydi. Bu savaşın diğer muharebelerden kıyas kabul etmeyecek şekilde büyük olduğu, Galip gelirsek kazancımızın büyük yenilsek de zararımız büyük olacaktı. Bütün âlem bize bakıyordu. Kahramanca bir hareketimiz iyi bir teşhir uyandırılmasına karşılık aleyhimizde yazılacak yazılar da büyük tesir uyandırır.²⁹

b- Büyük Devletler ve Balkanların Notası

İkdam Gazetesinin 15 Teşrinievvel tarihli "Artık Nevbet Silahındır" başlıklı makalesinde Balkan Hükümetlerinin verdikleri notayla Avrupa'nın aracılığını kabul etmedikleri, bundan Avrupa'nın artık Balkanlar'da nüfuz ve hükmünün olmayacağını anlaşıldığını iddia etmiştir. Bu nota ile Balkan hükümetleri sadece Osmanlı'ya değil büyük devletlere karşı da küstahlık yapmıştı. Bu küstahlığa verilecek cevap ise savaştı.³⁰ İkdam Gazetesinde Ali Kemal "Devletler ve Mesele-i Hazıra" başlığı altında Balkan Hükümetlerinin büyük devletlerin bazılarında büyük yardım gördükleri, aksi takdirde böyle cesaretle hareket edemeyeceklerine belirtiyordu. Osmanlı Hükümetini dikkatli olması ve akılcı bir politika izlemesi yönünde uyarıyordu. Yalnız kılıçla ve kendimize güvenle bu işin olmayacağını aynı zamanda dünya siyasetini de kendimize çevirmek zorunda olduğumuzu da yazısına eklemişti. Devletlerarası siyasette en önemli nokta çıkardı. Devletlerin birbirilerine karşı çıkarlarını Osmanlı kullanmalıydı.³¹ Görüldüğü üzere akılcı bir politika izlenmesi gerekliliği ve savaşın sadece sahada değil siyasetle de kazanılacağı üzerinde önemle durulmuştu.

c- İlk Yenilgi Haberleri Üzerine

²⁵ Alemdar, 8 Teşrinisani Efrenci 1912

²⁶ Alemdar, 9 Teşrinisani Efrenci 1912

²⁷ İkdam, 9 Teşrinisani Efrenci 1912

²⁸ "Osmanlılarda İntibah", İkdam, 5 Teşrinievvel Efrenci 1912

²⁹ "Bütün Âlem Bize Bakıyor", İkdam, 18 Teşrinievel Efrenci 1912

³⁰ "Artık Nevbet Silahındır", İkdam, 15 Teşrinievel Efrenci 1912

³¹ Ali Kemal, "Devletler ve Mesele-i Hazıra", İkdam, 19 Teşrinievel Efrenci 1912

İlk yenilgi haberlerinin gelmesi üzerine mesela Kırkkilise yenilgisinden sonra böyle ufak tefek başarısızlıklara her savaşta rastlanacağı sonuçta Osmanlı Ordusunun muzaffer olacağı iddia edilmişti. Zaten Balkan Hükümetleri bu savaşa çok önceden hazırlanmış idi. Osmanlı Hükümeti ise hazırlıksızdı. Yakın zamana kadar bir takım iç ve dış sorunlarla uğraştığı halde ve hâlâ da uğraşarak savaşmıştı. Bu nedenle yenilgi maruz görülmeli, ümitsizliğe düşülmemeliydi. Tam tersine gayrete gelinmeliydi. Bu şartlarda ordumuzu suçlamak ise hamiyetsizlik olurdu.³² Görüldüğü üzere Osmanlı Ordusu HİF tarafından Balkan savaşları sırasında desteklenmiştir. Yenilgilerde bile oluşabilecek ümitsizlik yok edilmeye çalışılmıştır.

“Bütün Ümitler Osmanlı Muzafferiyetinde”, adlı bir yazı ile yeis ve futür yani karamsarlık ve umutsuzluğun sadece savaşı değil aynı zamanda da namus ve şan-ı milimizi de kaybettireceğini ve geleceğimizi temelden sarsacağını, bu nedenle bütün kuvvetimizle her türlü fedakarlığı yaparak galibiyet elde etmek zorunda olduğumuz dile getiriliyordu.³³ Koşullar ne olursa olsun ümidimizi kaybetmeden gayretle savaşmalıydık.

d- Sadarete Kamil Paşa Hükümetinin Kurulması İle Savaşın Yönünün Değişeceği Düşüncesi

Osmanlı Devleti bu dönemde İbrahim Hakkı Paşa'nın sadaretinden sonra sırasıyla iki kez Mehmet Said Paşa (4 Ekim 1911-17 Temmuz 1912), Ahmet Muhtar Paşa (22 Temmuz 1912-29 Ekim 1912), Kamil Paşa (29 Ekim 1912-23 Ocak 1913) ve Mahmut Şevket Paşa (23 Ocak 1913-11 Haziran 1913) ile yönetime devam etmiştir. Her ne kadar İbrahim Hakkı Paşa'nın istifası ile Sait Paşa sadrazam olmuşsa da suçlamalardan kurtulamamıştı. Dönemin basınında ve mecliste Trablusgarp yenilgisinin sorumlusu olarak görülen İbrahim Hakkı Paşa'nın cezalandırılması tartışmaları hararetle devam ediyordu. Sorumluların Divan-ı Ali'ye verilmesi isteniyordu.

Trablusgarp yenilgisi Osmanlı da büyük bir üzüntü yaratmıştı. HİF mensubu ve önemli bir yazarı olan Refik Halit de, bu konuda acısını “*Trablus hacminde yer kazansak zehrini büsbütün vücudumdan atamam, sebep olanlara karşı kinimi unutamam*” diyerek dile getirmiştir. Ayrıca sanki İtalya'dan emir almış gibi valiyi, kumandanı, askeri geri çekip o kıtayı bu hale getiren zihniyeti de asla affedemeyeceğini söylemişti. Kendisinin de Trablus'a gitmek istediğini ancak muhalif olduğu için casuslukla suçlanarak izin alamayacağını düşündüğü için gitmediğini de belirtmişti. Dönemin yönetimine olan tepkisini ise “*bu kadar bozuk barometre ile çıkan her geminin akıbeti böyle olacağına şüphe mi var?*” sözleriyle ifade etmişti.³⁴

HİF ile İTC arasında kabine anlaşmazlıkları bu dönemde ön plana çıkmıştı. Sait Paşa'nın sadareti teslim alması ve daha sonra, HİF'nin 1911'de ki ara seçimi kazanması, İTC'nin bu durumu kabullenememesi yeni tartışmaların meydana gelmesine sebep oldu.³⁵ İTC, Kanuni

³² Ali Kemal, “Zafer Yine Bizimdir, Fakat ..” İkdam, 28 Teşrin Evvel Efrensi 1912

³³ “Bütün Ümitler Osmanlı Muzafferiyetinde”, İkdam, 27 Teşrin Evvel Efrensi 1912

³⁴ Refik Halit Karay, Kirpinin Dedikleri, İnkılap Yayınları, İstanbul 2009, s. 190-191

³⁵ Mebusu Manyasızade Refik Bey'in ölümü ile yerine meclise giren Rifat Paşa'nın Hariciye Nezareti'nden ayrılarak Paris Sefareti'ne gitmesi ile bir İstanbul mebusluğu açıkta kalmıştı. Yapılan ara seçimle bir oy farkla HİF

Esasi'nin 35. Maddesinin tadilini istemesiyle tartışmalar büyümüştü. HİF, bu dönemde İttihatçı olarak suçladıkları Sait Paşa'ya güven oylamasında 125 e karşı 60 red oyu vermişti. Arap ve Rum mebusların işbirliğiyle Grenebe'de bir metropolitin öldürülmesi ile ilgili bir soru önergesi verdiler. Daha sonra bu sorunun gensoruya çevrilmek istenmesi, Lütfi Fikri Bey'in tutuklanması ile ilgili olarak Harbiye Nazırı Şevket Paşa'ya yapılan ağır gensoru tartışmaları, aynı yöntemin dönemin hariciye nazırına uygulanması, Darülfünun'da ihtiyat sınıfı çekişmeleri ile meclis bir savaş alanına döndü. Mecliste hiçbir fırkaya mensup olmayan "Müstakiller" harp halinde ayana başvurmadan padişahın meclisi feshedebileceğini ve bu durumda bunu kabul edeceklerini bildirmişlerdi. HİF'de bunu kabul etmişti. Ermeni, Bulgar Arnavut mebuslar da Kanuni Esasi'yi tadil meselesini kabul etmemiş ve bu konuda HİF fikir birliğindeydi. İTC bu meseleyi oylamaya sunmuş, fakat muhalefet bu oylamaya katılmayarak tıkaç "obstrüksiyon" yoluna başvurmuştu. Bu şartlarda Sait Paşa hükümeti istifa etti. HİF, Kamil Paşa'nın sadarete getirilmesini istiyordu. İTC bunu reddedince ve Said Paşa'nın tekrar sadarete getirilmek istenmesi karşısında o zaman Sait Paşa tarafından kurulacak yeni kabinedeki İttihatçı nazır sayısının altı ile sınırlandırılması şartı öne sürüldü. Bu İttihatçı nazırların da düşmanlık uyandırmamış kişilerden seçilmesi istendi. Sait Paşa bu öneriyi önce reddetse de, bir iki nazır değişikliği ile yeni bir hükümet kurdu. Muhalefet karşısına yine Kanuni Esasi'de tadil önerisi ile çıkmış ama bu sefer güvenoyu istenmemişti. Değişmesi istenen 35. maddeye uygun olarak padişah ayana sordu ve meclis feshedildi. Sopalı seçimler olarak bilinen 1912 seçimlerine gidildi.³⁶ Bundan sonra muhalifler meclise çok az oranda girebildi. Bu sırada meydana gelen Halaskâran olayı³⁷ ile Sait Paşa hükümeti düştü. Yerine Gazi Ahmet Muhtar Paşa hükümeti kuruldu. Muhaliflerden oluşan Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesi (büyük kabine) Mebusan Meclisi'ni feshetti. İttihatçı aleyhtarı bir kampanya başlattı. Bir kısım İttihatçılar tutuklandı. 1325 (1909) sürgünleri affetmişti.³⁸ Önemli bir İttihatçı olan Halil Mentеше hatıralarında Talat Bey'in "*buhran buhranı takip ediyor. Önüne geçemiyoruz. Acaba biz mi memleketi idare edemiyoruz? Başkaları gelsin onlarda memleketin evladı değil mi? belki bizden daha iyi idare eder bizde kendilerine müzahir oluruz. Maksat memlekete hizmet değil mi?*" demiştir.³⁹ Bu durum karşısında düştüğü karamsarlığı bu şekilde ifade etmiştir.

Bu sırada Balkan Savaşı patlak vermiş, seçimler ertelenmiş, meclisin olmadığı bir dönem başlamıştı. Balkan Savaşı patlak verince hükümet hazırlıksız yakalandı. Bölünmüş Osmanlı ordusunun savaşa katılması ve alınan kötü sonuçlar Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesini istifaya zorlamıştır. Kamil Paşa kabinesi kurulmuştur. Balkan devletleri bir çeşit haçlı seferi tutkusuyla Rumeli'yi almış Trakya'da ilerlemeye başlamışlardır. Görüleceği üzere Balkan

adayı Tahir Hayrettin Bey bu seçimi kazandı. Daha detaylı bilgi için bkz: Ali Birinci, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, II. Meşrutiyet Devrinde İttihat Ve Terakkiye Karşı Çıkanlar, Dergah Yayınları, İstanbul 1990, s.103-104

³⁶ Tunaya, age, s.302-307

³⁷ Halaskarân Zabitan Hareketi, Gelibolulu Kemal Bey (Şenkıl) tarafından tertiplenmiştir. Makedonya'da Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi, 2. şubede Tercüme ve İstihbarat Memuru olarak görev yapmaktadır. Siyasal durumun İTC aleyhine döndüğü bir ortamda ordunun içindeki bölünmeleri de kullanarak, bir grup beyannamesi hazırlamıştı. Prens Sabahattin'den de görüşlerini almıştı. İTC karşısında askeri bir cephe kurmak ve ordu içindeki muhalefeti örgütlemek isteyen bir eylemdi. Grubun HİF ile ilişkisi bilinmemektedir. Ancak HİF mensubu olan Rıza Nur gibi bazı üyeler bu grupla ilişkilendirilmiştir. Parlamento dışı muhalefetin vurucu kuvveti olarak ortaya çıkmıştır. Ordudaki bölünmeden de yararlanarak mecliste baskı yoluna gitmiştir. Daha detaylı bilgi için bkz: Tunaya, age, s. 357

³⁸ Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılap Tarihi, C.II, Kısım IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991 s. 210-211

³⁹ Halil Mentеше, Osmanlı Mebusan Reisi Halil Mentеше'nin Anıları, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986, s.148

Savaşlarının ilk safhası Gazi Ahmet Muhtar Paşa hükümeti zamanında, ikinci safhası ise Kamil Paşa hükümeti zamanında oldu. Dolayısıyla bu dönemde İttihatçılar devlet kadrolarında olmadıkları gibi tam tersine muhalif konumdaydı. HİF özellikle Kamil Paşa'nın sadrazam olması ile birlikte tekrar İngiliz dostluğunun kazanılacağına inanıyordu. Osmanlı Devleti'nin diri diri gömüldüğünü iddia eden zihniyete karşı, onu müdafaa etmek için tekrar sadarete geldiğini söylüyorlardı. Kamil Paşa İngiliz dostluğunu sağlayabilecek tecrübeli ön görüşlü bir kişiliğe sahipti. Rus tehlikesinden de bizi korurdu.⁴⁰ Oysa ki Kamil Paşa'nın pek de şanslı olduğu söylenemezdi. Çünkü kaç kez sadarete gelmişse “millet için yeni bir felaketin habercisi” gibi olmuştu. Mısır, Şark-i Rumeli, Bosna ve Hersek, Bulgaristan, Trablusgarb hep onun sadareti zamanında Osmanlı topraklarından kopmuştu.⁴¹

Alemdar Gazetesi, Kamil Paşa'nın sadarete getirilmesinden dolayı memnuniyetini dile getirirken, birçok tebrik telgraf aldıklarını yazıyordu. Kamil Paşa'nın devletin en tehlikeli zamanlarında mevki-i sadarete gelmiş ve milleti büyük felaketlerden kurtaracak kişi olarak görüyordu. Siyasetin tekrar berraklaştığı, bu büyük vezirin ebedi bir takdire layık olduğu dile getiriliyordu. Ayrıca İngilizlerin de Kamil Paşa'ya sempatisinden bahsediyorlardı.⁴² Ali Kemal ise; bu hükümet değişikliğinin gerekli olduğunu, Kamil Paşa'nın İngiltere başta olmak üzere diğer devletlerle de samimi olduğu, müzakerelerde Kamil Paşa'nın da bulunacağını ve onun konumundan istifade edebileceğimizi, devletin sırf kudretine güvenemeyeceği siyasetten mahrum bir Osmanlı Devleti olamayacağı dile getirmişti.⁴³

O dönemin önemli İtilafçılarından biri olan Rıza Nur daha sonra kaleme aldığı anılarında devletin o zamanki durumunu ve İTC'ye muhalif olma sebeplerinin altında “İTC bu milleti uçuruma sürüklüyor; o gider de başkası gelirse iş değişir, devlet ve millet felah bulur zannı idi. biz o maksada İttihat Terakki'nin siyaset sahnesinden çekilmesi neticesine vardık. Fakat heyhat! Devletin halinde bir değişiklik olmadı. Gazi Muhtar ve Kamil Paşa kabineleri beni inkisar-ı hayale uğrattılar ve ne olsa her kim gelse artık bu devlet düzelmez zannı verdiler” diyerek aslında beklentilerinin gerçekleşmediğini itiraf etmiştir.⁴⁴

e- Almanlara Karşı İngiliz Dostluğu

Bu dönemde İttihatçıların Almanya'yı desteklemesine karşılık olarak İtilafçılar İngiliz yanlısı bir politika benimsenmesini istemişlerdi. Devletin bekası için İngiliz dostluğunu dış politikada savunmuşlardı. Özellikle 1845 de ve 1875'de bizi Ruslardan kurtaran İngilizler olmuştu.⁴⁵ İttihatçılardan farklı olarak Almanlara karşı İngiltere'nin tercih edilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Zaten Avusturya Almanlardan onay alarak, Bosna Hersek'i alabilmişti.⁴⁶ Oysa İngiltere 1878 e kadar şarkta kendine Rusya'yı rakip görmüştü. Bu nedenle de Osmanlı Devleti'ne yardım etti. Bu tarihten sonra karşısına Almanya çıkmıştı. İngilizleri gelinen noktada en çok korkutan Almanya idi, Cermenlikti. Bu unsurun Avusturya

⁴⁰ “Kamil Paşa” ikdam, 30 Teşrini Evvel Efrenci 1912

⁴¹ Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi, Muhalefetin İflası, İtilaf Ve Hürriyet Fırkası, Nehir Yayınları, İstanbul 1991, s.56

⁴² “Makale-i Esasiye-İngiltere Siyaseti”, Alemdar, 31 Teşrinievvel Efrenci 1912 (18 teşrinievvel 1328)

⁴³ Ali Kemal “Kamil Paşa” İkdam 31 Teşrinievvel 1912

⁴⁴ Rıza Nur, age, s.13,

⁴⁵ Birinci, HİF, II. Meş..., s. 58

⁴⁶ Birinci, age, s. 59

vasıtasıyla şarka yayılması Balkanlarda hüküm ve nüfus sahibi olması Londra Hükümetini dehşete düşürdü. İngiltere Cermenliğin şarka doğru yayılmasına Osmanlı ile engel olamayacağını anladığı için Balkan Hükümetlerinin yanında yer almıştı. Bunda Osmanlı Devleti'nin de hataları vardı. Mesela uyguladıkları demir yolu ve benzeri politikalar ile İngilizleri küstürmüşlerdi ⁴⁷ Diğer taraftan Rusya Ermenileri bahane ederek Doğu Anadolu'da başımıza işler açmak, mümkünse bizi perişan etmek, hatta mahvetmek istiyordu. Ancak Türk dostluğundan değil Rus rekabetindedir ki, İngiltere Rusya ile Türkiye'yi karşı karşıya bırakmaya pek yanaşmayacaktı. Fransa'da Almanya'nın karşında tek başına kalma korkusundan gözü kapalı Rus dostluğu binaenaleyh Türk düşmanlığı yapıyordu. ⁴⁸

Siyasette menfaatler karşılığında dostluk olmazdı. İngiltere eğer menfaatini Osmanlılıkla sağlayamayacağını anlarsa bizi unuttur o menfaatini başka yerlerde arardı. Eğer Rumeli'de bazı yerler bizden çıkarsa Cermenliğe nasip olmasın, Balkan hükümetlerine nasip olsun diye düşünürdü. Bu nedenle de çıkarlarımızı İngiltere yanında aramalıydık. ⁴⁹

Osmanlı-İngiltere itilâfi birkaç sene evvel yapılmalıydı. Ancak Türk'ün de aklı sonradan gelirdi. Bu itilâf İngiltere gibi bize dost olan bir devletin Osmanlı ülkesindeki siyasi ve iktisadi rekabetleri dengelemesi yüzünden yararlı bulunmaktaydı. İngilizlerin bizi aldattığını söyleyenlere ve Kıbrıs anlaşmasını gündeme getirenlere kulak asmamak gerekirdi. İngiltere görmüştü ki şarkta Rusya'ya slavlığa dolayısıyla Fransa'ya daha çok meydan vermek umumi dengeyi alt üst etmişti. Sonuçta Osmanlıyla ittifaka karar vermişti. Osmanlı Devleti bu ittifakta ufak tefek fedakârlıklarda bulunabilir ancak buradaki zararı başka yerde telafi edebilirdi. ⁵⁰

f- Edirne'nin Kaybı

Vicdansız, haksız, kendini bilmez saldırılar karşısında kalmıştık. Balkan Hükümetlerine karşı tahammülümüzün son noktasına gelmiştik. İşte tamda böyle bir zamanda Bulgaristan Edirne'ye gelmekten bahsetmekteydi. Osmanlı'nın önceki payitahtını ayaklarıyla çiğneyeceğini, Hüdavendigâr Gazi'nin fetih eserini yok edeceğini dile getiriyordu. Osmanlı'nın başkentini “çar gurrat” olarak adlandırıyor. Namık Kemal “Tuna elden giderse vatan elden gider” demişti. Tuna'yı kaybımızla vatan elden gitmemiştir. Fakat rahatımız elden gitmişti. Tuna, Osmanlı Devleti'nin tabii sınırıydı ve ele geçirilmesi gerekliydi. ⁵¹ Her ne kadar Edirne kaybedilse de Şükrü Paşa'nın Edirne'yi kahramanca savunması düşmanlar tarafından bile takdir-e şayandı. ⁵²

Osmanlı Ordusu savaş meydanında sadece düşmanla çarpışmıyordu. Acımasız kolera hastalığına karşı da savaşıyordu. Kolera, Anadolu'dan gelen Redif birlikleri tarafından Asya'dan getirilmiş, meydana daha savaşmadan pek çok askerin kaybına neden olmuştu. Kafiler şeklinde İstanbul'a kaçan mülteciler tarafından da başkente getirilmişti. 9 Kasım'da Sabah gazetesine açıklamalarda bulunan İstanbul Valisi koleranın mülteciler arasında sıkça görüldüğünü onaylamış, ancak ordudaki durum hakkında bilgi vermemiştir. ⁵³

⁴⁷ Ali Kemal “İngiltere- Devlet-i Osmaniye”, İkdâm, 17 Teşrinisani Efrenci 1912

⁴⁸ Mahmut Şevket Paşa'nın..., s. 184

⁴⁹ Ali Kemal “Cidal içinde Cidal” İkdâm, 7 Teşrinisani Efrenci 1912

⁵⁰ Ali Kemal “İngiltere ile İttifakımız”, İkdâm 18 Mayıs Efrenci 1913

⁵¹ Hitabe-î Harp “Devlet-î Osmaniye'nin Hudud-u Tabisi Tuna Boyudur” Sabah, 5 Ekim 1912

⁵² “Şükrü Paşa”, İkdâm, 30 Mart Efrenci 1913

⁵³ Wilhelm Feldmann, İstanbul'da Savaş Günleri, Selis Yayınları, İstanbul 2004,s.61

g- Londra Konferansı ve Londra Antlaşması

HİF mensupları yazdıkları yazılarda konu ile ilgili şu görüşleri savunuyorlardı: Bulgarların talepleri çok ağırdı. Bu yüzden Balkan meselesinde Avusturya'nın Osmanlı Devleti ile açık ve gizli bir mukavele imzalaması gerekirdi. Böyle yapmazsa Avusturya için bu bir hata olacaktı. Avusturya ve Romanya'nın Balkanlardaki mevcudiyeti Osmanlı Devleti'nin burada zayıf düşmemesine bağlıydı. Düşman barış görüşmelerinde çok istemek sistemini kullanmaktaydı. Avrupalıların bu isteklerini dikkate almamak gerekirdi. Osmanlı murahhasları dikkat etmeliydiler.⁵⁴

Murahhaslar, görüşmelerde öncelikle Osmanlı Devleti'nin birinci derecedeki çıkarları konusunda ısrar etmeli, bunda başarılı olabilmek için de ikinci ve üçüncü derecedeki çıkarlarımızdan vazgeçebilmeliydi. Arnavutluk ve Makedonya konularında esneklik gösterilebilirdi. Edirne ve adalar konusunda çıkarlar korunmalıydı. Bulgarlar bu savaşta en önemli rolü oynamıştı. En fazla talebinde onlardan gelmesi beklenirdi. Buna karşın bizden talepleri az olan Makedonya'ya yönelip onları Yunanlılarla ihtilâfa düşürmek gerekirdi. Sadrazam Paşa'nın büyük devletlerle arası iyi olduğundan ve onun sayesinde sadece Almanya ve Avusturya'dan değil aynı zamanda Fransa ve İngiltere'den de yardım görmemizin mümkün olacağına inanmaktaydı. Rusya ve Fransa'nın boğazlarla ilgili görüşme talep etmeleri durumunda böyle bir görüşmeye hiç meydan verilmemeliydi. İslahatlar konusunda ise bu konuda samimi olduğumuz vurgulanmalı ve bu bahane ile müdahale edilmesine engel olunmalıydı. Ayrıca Balkan Devletleri işinin ehli büyük murahhaslar seçmişlerdi. Bizim ise böyle adamlar yetiştiremediğimiz ortadaydı.⁵⁵ Bulgarların Edirne'yi almak için her türlü oyuna müracaat edecekleri, Edirne'nin İstanbul'un anahtarı olduğu, Rumeli'deki dayanak noktası olduğu da yazılarda sık sık dile getirilmişti.⁵⁶

Balkan hükümetleriyle barışın gecikmesinden şimdiye kadar olduğu gibi Sırbistan ve Yunanistan sorumluydu. Grey'in tadile gidilmeyecek tebliğini Bulgar ve Osmanlı murahhasları onaylamıştı. Sırp ve Yunan murahhasları ise bu teklife çekince koyarak kabul etmişti. Devletlerinden talimat isteyeceklerini söylemişlerdi. Savaşın sona ermemesi devletleri siyaseten olmasa bile ekonomik olarak zarara uğratmaydı. Mevcut karışıklığın devamından hiçbir çıkar beklenemezdi. Aksine gün geçtikçe yeni zararlarla karşılaşacaktık. Hatta farz edelim ki düşmanlarımız birbirleriyle savaşsalar bile bundan bir fayda temin edemeyeceğimiz gibi zararlarımızı da telafi edemezdik.⁵⁷

Anlaşılabacağı üzere barış yanlısı bir tutum izleyen HİF mensupları bu dönemde Balkan Devletleri arasında ki anlaşmazlıklardan yararlanılması, Edirne ve adalar konusunda taviz verilememesi, murahhas seçiminin doğru yapılması gibi konularda görüşler öne sürmüştür.

h- Hürriyet ve İtilaf Fırkasının Kapatılması ve Siyasi Hayattan Çekilmesi

Balkan Savaşı'nın başlaması ile birlikte HİF lideri Sadık Bey, Sadrazam Kamil Paşa'nın onayını da alarak 19 Kanunuevvel 1328 (1 Ocak 1913) günü muharebe zamanlarında vatanın müdafaası için çalışılması gerekliliğinden bahsederek HİF'ni tatil ettiğini ve fırkanın

⁵⁴ "Müşalaha", İkdâm, 18 Kanunuevvel Efrenci 1912

⁵⁵ Ali Kemal, "İki İctima" İkdâm, 17 Kanuni Evvel 1912

⁵⁶ "Edirne" İkdâm, 21 Kanunuevvel 1912

⁵⁷ Ali Kemal, "Devletler ve Müsalaha" İkdâm, 29 Mayıs 1913

kulüplerini de kapattığını açıklamıştır.⁵⁸ Bu kararlarla fırka siyasi hayattan kendi kendine çekilmiştir. Fırka zaten zıtlardan oluşmuş bir şekildeydi. Kendi içinde bir uyum yoktu. İTC'ni düşürmek maksadı ile ortaya çıkmıştı. Bu emel biraz gerçekleşince de kendiliğinden dağılacığı açıktı.⁵⁹ Her ne kadar fırka kapandı ise de birçok temsilcisi yazılarına devam etmiştir.

Osmanlı ordusu, Balkan Devletleri karşısında yenilgiye uğramıştı. Bulgarlar Osmanlı'nın eski başkenti Edirne'yi almıştı. Savaş sonucunu ileri süren bir grup İttihatçı Babıali'yi bastı. Kamil Paşa istifaya zorlandı. Kendilerine karşı koyan Harbiye Nazırı Nazım Paşa öldürüldü. Mahmut Şevket Paşa sadrazamlığa getirildi. Bu olay tarihe Babıali Baskını olarak geçti.

Mahmut Şevket Paşa, İtilafçılar tarafından İttihatçı olmakla suçlanmıştır. Nihayetinde tepki olarak muhalefet önce hükümeti devirmek istemiş, daha sonra da girişilen bir komplo ile 11 Haziran 1913 tarihinde Mahmut Şevket Paşa öldürülmüştü. Ardından HİF'nin yayın organı konumunda olan Alemdar Gazetesi'nde Mahmut Şevket Paşa'nın askere acımayarak zavallı Türkleri çarpışmalar ve hastalıklarla kırdığını ve Türklerin takviyesine değil izmihlalini mucip olacak tehlikeleri oyunlarla çöküş ve ıstırabına neden olduğunu dile getirilmişti.⁶⁰

HİF'nin önemli bir lideri ve güçlü bir kalemi olan Ali Kemal ise bu olay karşısında, Mahmut Şevket Paşa'nın takip ettiği politikayı beğenmediklerini ve onun idaresini olağan üstü görmediklerini, şimdi de durumun değişmediğini, iç çekişmeleri bir tarafa bırakarak varlığımızı temin etmeye çalışmamız gerektiğini dile getirmiştir. Hükümetin de bu hadiseye adaletli olarak yaklaşmasını istemiştir.⁶¹ Bu suikast olayından sonra pek çok İtilâfçı takibata uğramış, suikasta karıştıkları gerekçesiyle bir kısmı asılmış, bir kısmı yurt dışına kaçmış, bir kısmı da sürgüne yollanmıştır.⁶² Bu tarihten sonra bu nedenle HİF kalemlerinin yazılarında azalma görülmüştür.

C- II. BALKAN SAVAŞI

a- Balkanlar arası ihtilaf ve Edirne'nin Geri Alınması

Savaş çok acımasız bir şekilde devam etmişti. Daha en başından beri İtilafçıların söyledikleri gibi Balkan ittifakı akla, hesaba, hatta hayale sığmayacak bir şeydi. Özellikle de Yunanistan için böyle bir siyasetten daha büyük hata olamazdı. Venizelos, Bulgarlarla ittifak yaparak yanlış bir siyaset uygulamıştı. Bulgarları İstanbul'a yaklaştırarak sadece Osmanlılara değil Rumlara da bir darbe vurmuştu. Bulgarlar yense de yenilse de bir gün Yunanlıları rahat bırakmayacaklardı. Bu nedenle Osmanlı için Balkan ittifakı ne kadar bir afet ise, Balkan nifakı ise bir nimetti. O ittifaktan dolayı uğradığımız zararları bu nifak sayesinde telafi edebildik. Osmanlı Hükümeti bu devletlerden kâh birine kâh diğerine temayül göstererek

⁵⁸ Birinci, HİF, II. Meşrutiyet.... s.70, Celal Bayar, Ben de Yazdım, Milli Mücadele'ye Gidiş, C.III, Sabah Yayınları, İstanbul 1997, s.154

⁵⁹ Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi, age, s.59

⁶⁰ Alemdar, "İttihat ve Terakki'nin Sahtekarlıkları" 23 Eylül Efrenci 1912 (10 Eylül 1328)

⁶¹ Ali Kemal düşündüğümüzü söyleyebilir ikdam 14 haziran efrenci 1913

⁶² Celal Bayar, Ben de Yazdım, Milli Mücadele'ye Gidiş, C. IV, Sabah Yayınları, İstanbul 1997, s. 110-128

hâkimiyetimizi sağlayabilir ve daha önce de Balkan ittifakında gördüğümüz zararı bu nifak sayesinde kısmen telâfi edebilirdi.⁶³

Romanya'nın ise bu savaştaki amacı Bulgaristan yönündeki hududunu sınırlamaktı. Bulgarlar gibi huysuz bir kavme karşı bunu istemeleri ise gayet doğaldı. Bu işten Bulgarlar zarar görse bile çok da etkilenmeyeceklerdi. Rusya, Bulgarların ezilmesine izin vermezdi. İngiltere de bu devletle aynı görüşe sahipti. Bu karışıklıktan istifade etmeliydik. Romanyalıları gibi ordumuzu Bulgaristan arazisine sokmalıydık. Ayrıca bu iş sadece savaş meydanında olmazdı, siyasette de başarı göstermemiz gerekirdi.⁶⁴

Olayların kendi lehimize çevrilerek Edirne'nin alınması üzerine özellikle Ali Kemal tarafından konunun önemine değinilmiştir. Buna göre; Avrupalı Devletleri, devlet hukukundan ve anlaşmalardan çokça bahsetmekteydi. Bu garip bir durumdu. Bu devletler Edirne ile ilgili gerçekleri dikkate almak istememekteydi. 8 ay evvel statükoyu korumaya söz verip, bunu nasıl unuttularsa bugün de aynısını yapıp Londra Antlaşması hükümlerine uymaktan, devletler hukukundan söz ediyorlardı. Edirne'den dolayı özellikle İngiltere ve Rusya bize karşı sert bir lisan kullanmıştı. Tehditlerde bulunmuş ve hatta bize karşı bir deniz hareketini bile kalkışmıştı. Almanya ile İtalya ise her iki tarafın hadiseye bakışını desteklemekteydi. Eğer vaziyet böyle ise zor bir durumda olduğumuz ifade edilmekteydi. Tazyik yapılamaz düşüncesini zayıf bir ihtimaldi. İngiltere hükümetinin açıklamalarını Avusturya, Fransa, Almanya kamuoyunu dikkate aldığımızda hakkımızın kutsiyetine rağmen devletin acele etmemesi gerekliydi. Böyle nazik bir zamanda kamuoyunu heyecanlandırılmamalıydı.⁶⁵

Avrupa 1912 Ekim'inden bu yana birçok hata yapmıştı. Son hatası ise Edirne'yi Bulgarlara vererek onları bizim payitahtımıza iyice yaklaştırmak oldu. Elimizi ayağımızı bağlamışlardı. Payitahtı savunamayacak bir duruma getirerek, Bulgarların bir süre sonra payitahtımızı ele geçirme ihtimali ile de karşı karşıya kalabilirdik. Edirne tekrar bize geçti. Fakat Avrupa hatalarını anlayabilecek miydi? Balkan Devletleri'nden Romanya'nın yaptığı gibi bizde Balkan Devleti sıfatıyla Balkan paylaşmasına girmeliydik. Avrupa, Bulgaristan'ın son vahşetlerinden dolayı Edirne ve Edirne vilayetinin bir kısmının bizde kalmasına ses çıkarmayacaktı.⁶⁶

b- Bükreş Konferansı ve Yapılan Anlaşmalar Hakkında

Bükreş, İstanbul ve Atina da her ne kadar antlaşmalar imzalandı ise de Balkan Devletleri'nin birbirleriyle anlaşması mümkün değildi. Bulgaristan'ın Bükreş Antlaşması ile Yunanistan ve Sırbistan ile yaptığı savaşa son vermesine karşın hala hükümetleri bir ilişki kuramamıştı. Bu anlaşmalar uygulanmak için imzalanmıştı. Bunların hükümlerine ne kadar uyulursa o derece Balkanlarda barış ve huzur sağlanabilirdi.⁶⁷ Görüldüğü üzere bu anlaşmaların Balkanlarda hiçbir zaman huzuru sağlayamayacağı savunulmuştur.

c- Arnavutluk Geri Alma Ümitleri

⁶³ Ali Kemal, "Muharebe :Bulgaristan, Yunanistan ", İkdâm, 8 Temmuz Efernci 1913

⁶⁴ Ali Kemal, "Harp ,Fakat Netice Ne Olabilir ", İkdâm, 14 Temmuz Efernci 1913

⁶⁵ Ali Kemal, "Avrupa Devleti Osmaniye Balkan Hükümetleri", İkdâm, 27 Temmuz Efernci 1913

⁶⁶ Ali Kemal, "Avrupanın Hataları", İkdâm, 25 Temmuz Efernci 1913

⁶⁷ "Sulhten Sonra", İkdâm, 21 Teşrinisani Efernci 1913

Londra konferansı sırasında Rus elçileri, Arnavutluk'un ayrı bir eyalet olarak Osmanlı idaresinde kalmasını teklif etmişti. Bu fikri Fransız gazetecileri de savunmuştu. Bu iki devletin bu siyasetleri ise Osmanlı da Arnavutluk'u geri almak ümidini doğurmuş ve bu da sevindirici olmuştu. Fakat hakikat böyle olmamıştı. Yalnız "ittifak-ı müselles" değil bütün devletler bütün Avrupa, Türkleri Balkanlardan çıkarmak, Rumeli'de hâkimiyet-i Osmaniye'ye son vermek için ne lazımsa yapmıştı. Osmanlıların aleyhinde ne söylenebilirse söylemişlerdi. Tabi ki Arnavutluk'u da elimizden almak istemişler ve zaten almışlardı. Rusya'nın ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı bu teveccühleri iyi niyetten kaynaklanmıyordu.⁶⁸ Karadağ'a karşı ise bu devletlerin gösterişli bir protesto yapmaları ve muhteşem bir donanma göndermelerinin bir işe yaramadığından söz edilerek şöyle denilmiştir: "*netice ne oldu? Gülünç oldu. Çünkü Kral Nikola o müzaheratı bir eğlence gibi telakki eyledi. İşkodra'yı muhassaraya devam etti. Nihayet yed-i zaptına geçirdi*". Karadağ'ın İşkodra'yı ele geçirmesini Rusya'da, Fransa da sevinçle karşılamış, Slavlığın bir başarısı ve gücünü takviye etmesi şeklinde görmüştü. Buna karşın bu durum özellikle Avusturya ile bir dereceye kadar İngiltere'yi de endişelendirdi.⁶⁹

Arnavutluk, İşkodra, Karadağ büyük devletler için bir şeref meselesiydi. Fakat Avusturya için bir hayat meselesiydi. Avusturya'dan önce devletlere başvurarak İşkodra konusunda ne yapacaklarını beklemesi, bundan bir netice elde edemese de yalnız başına askerini Karadağ üzerine hareket ettirmesi istenmekte, bu devletin çekinmeyi bir yana bırakarak cesaret göstermesi gerektiği vurgulanmaktaydı. Avusturya varlığını muhafaza için Balkanlarda slavlık ile çarpışmaya mecburdu. Bunu geciktirdiği sürece de zarar ederdi.⁷⁰

Esat Paşa'nın İşkodra'yı Karadağ kralı ile ittifak yaparak teslim ettiği haberi karşısında ise; Esat Paşa'nın bu şekilde Arnavutluk'un diğer tarafına çekilerek bağımsızlığını ve hükümdarlığını ilan etmesi düşmanın yalnız dışardan olmadığına göstergesiydi. Zavallı Türkler hangi tarafla mücadele edeceklerdi? Bir taraftan adalarla uğraşırken, böyle ihanetler olunca hangisine direneceklerdi? Olaylar böyle gerçekleşmiş ise Esat Paşa'nın bu garip düşüncesinin hem komik hem de korkunç olduğu belirtilmekteydi. Bu durum Osmanlı hâkimiyetinin kalkmasından sonra Balkanların ne acayip şekillere girdiğine bir kanıt olarak gösterilmekteydi. Devletler Esat Paşa'yı dikkate almayacak ve Arnavutluk meselesinde kendi kararlarını uygulayacaklardı. Esat Paşa geçici olarak gücünü devam ettirecekti. Onun yanındaki askerler ise bizim askerimizdi.⁷¹ Osmanlı Devleti'nin Edirne ve Adalar dışındaki konuların çözümünü büyük devletlere terk etmesini Ali Kemal "mutedil, makûlane ve mahirane" olarak nitelendirmişti.⁷²

d- Adalar Meselesi

Yunanistan ile aramızda bir anlaşmazlık vardı. Diğer devletler bu konuda bizi anlamalıydı. Adalar meselesinde bazı adaları korumaya bu kadar önem vermemizin sebebi bu adaların Osmanlı Devleti'nin varlığı ile ilgiliydi. Bunun da takdir edilmesi isteniyordu. Meselenin çözümünün kolaylaştırması talep edilmekteydi. Yunanistan'ın bu küçük

⁶⁸ Ali Kemal, "Hükümeti Siyaset " İkdam 11 Mayıs Efrenci 1913

⁶⁹ Ali Kemal, "Avusturya İşkodra Karadağ", İkdam, 1 Mayıs Efrenci 1913

⁷⁰ Ali Kemal, "Avusturya-Siyaset Ve Cesaret ", İkdam, 2 Mayıs Efrenci 1913

⁷¹ Ali Kemal, "Muthike mi Facia mı" İkdam 3 Mayıs Efrenci 1913

⁷² Ali Kemal, "Müşkilatın En Büyüğü" İkdam 3 Kanunisani Efrenci 1912

fedakârlığının bu devlete büyük kazanç sağlayacağı iddia edilerek adalar konusunun aramızdaki ihtilafın temeli olduğu bu sorun çözülürse diğer ihtilaflarında kolaylıkla çözüleceği ileri sürülmekteydi.⁷³

e- Bulgarların yaptıkları Zulümler

Bulgarlar bir kasabada otuz bini aşkın Müslümanı öldürmüştü. Yunan askerinin bu bölgelere girerek malı, ırzı, canı heder edilen halkı felaketten kurtarmıştı. Kiliseye dönüştürülen camileri tekrar eski haline getirdiğine dikkat çekiliyordu. Üstelik Bulgarların bu vahşetleri Bulgar ruhani memurları tarafından da doğrulanmıştı. Avrupa gazeteleri önceleri bu vahşetleri yalnız komitecilerin yaptıklarını yazdıkları halde şimdi hem Avrupalı muhabirlerin hem Sırp ve Yunan konsolosluklarının bu mezalime Bulgar askerinin de katıldığını beyan ettikleri ifade ediliyordu.⁷⁴

29 Temmuz 1913 tarihli bir haberle İkdâm Gazetesi, Avrupa gazetelerinin bir haftadan beri Balkan sahasında Müslüman halka karşı yapılan katliamı haber verdiği ifade ediliyordu. Bulgarlar tarafından öldürülen Müslüman sayısının 200 bin ile 220 bin arasında olduğu belirtilerek Bulgarların amacının arazi sahibi Müslümanların sayısını azaltmak olduğuna, pek çok ailenin çoluk ve çocuğunun geride varis kalmasın diye kesildiğine, bunu Bulgar subaylarının bile ifade etmekten çekinmediğine dikkat çekiliyordu. Bu gerçekler, kitaplarla, risalelerle duyurulmasına karşın diğer devletler tarafından dikkate alınmadığı Müslüman olduğumuz için medeni ve Hristiyan Bulgarlar hakkındaki sözlerimizin bir hükmünün olmadığı belirtilmekteydi. Yunanlıların işin içine girdiklerinde gözleri ile gördükleri mezalimi tüm medeni dünyaya bildirdikleri belirtilerek bu konuda Atina Belediye Başkanı'nın "*dünya dünya olalı mezalimin bu derecesi görülmemiş işitilmemiştir*" sözüne de yer verilmekteydi.⁷⁵

SONUÇ

21 Kasım 1911 tarihinde siyaset sahnesine giren Hürriyet ve İtilaf Fırkası daha kuruluşundan itibaren Osmanlı Devleti'nin çok uluslu tebaasını bünyesinde toplamıştı. Programını teşkil eden Osmanlıcılık ve ittifak-ı anasır politikaları ile de kendi içerisinde bu yapıyı özümsemişti. 1911-1913 yılları arası aslında HİF ile İTC arasında iç siyasette birçok çekişmenin geçtiği ve özellikle HİF'nin yoğun bir muhalefet oluşturduğu bir dönemdi. Bu muhalefet kabine, seçimler, asker ve memurun siyasetle uğraşması, anayasanın tadili, sadarete gelen kişiler, uygulanan politikalar vs pek çok konuda kendini göstermişti.

Bilindiği üzere Balkan Savaşlarının ilk safhası Gazi Ahmet Muhtar Paşa hükümeti zamanında başladı. İkinci safhası ise Kamil Paşa hükümeti zamanında oldu. Daha sonra gelen Mahmut Şevket Paşa Hükümeti ile de devam etti. HİF mensupları başlangıçta Trablusgarp yenilgisini atlatamadan Balkan Savaşlarına girilmesi istemediler. Ordunun böyle bir savaşa hazır olmadığını görerek işlerin barış yolu ile çözümlenmesini istemişlerdi. Ancak akıbet kaçınılmaz olunca da Osmanlı Devletini ve ordusunu destekler nitelikte yazılar yazdılar. İlk yenilgilerden sonra ümidin kırılmaması ve ordunun zaten yorgun olduğu ve suçlanmaması yönündeki desteklerini, İngiliz dostluğunu savunan politikalarını, bu savaşların çıkmasında büyük devletlerin parmağı olduğunu, Londra Konferansı sırasında biran önce barışın gerçekleşmesi gerektiğini, Edirne'nin Osmanlı için önemini ve alınmasından duydukları

⁷³ Ali Kemal, "Devleti Osmaniye-Yunanistan" İkdâm 16 Temmuz Efrenci 1913

⁷⁴ "Trakya" İkdâm 28 Temmuz Efrenci 1913

⁷⁵ "Bulgarlar mı Medeniymiş Yoksa Türkler mi ", İkdâm, 29 Temmuz 1913

mutluluğu dile getirmişlerdi. Balkan ittifâkına olumsuz bakarken bunların hiçbir zaman anlayamayacağını söylemişlerdi. Daha sonra bu ittifâkın nifaka çevrilmesinden memnuniyetlerini belirtmişlerdi. II. Balkan Savaşları sonunda yapılan antlaşmaların Balkanlar arasında huzur sağlamayacağı düşüncesine sahiptirler. Ayrıca bütün bu barış görüşmeleri sırasında Osmanlı Devletini sadece savaşla ve cesaretle değil siyasetle de savaşın kazanılacağı konularında uyarılmışlardı. İç siyasette İTC mensuplarına gösterdikleri kızgınlık ve muhalefeti Balkan savaşları sırasında herhangi bir muhalefetle göstermediler.

HİF başkanı Sadık Bey'in savaş zamanında birlik ve beraberlikten yana olunması gerekliliğini dile getirerek 1 Ocak 1913'te HİF'ı tatil etmesi ve şubelerini kapatması adeta 11 Haziran 1913 günü meydana gelen Mahmut Şevket Paşa suikastinin bir önsezisi niteliğinde olmuştur. Bu suikast ile ilişkilendirilen HİF'nın pek çok mensubunun takibata uğraması, bazılarının yurt dışına kaçması ve bir kısmının da cezalandırılması neticesinde bu tarihten sonra Hİ'çı yazarların yazılarında da azalmalar görülmüştür.

KAYNAKÇA

Gazeteler:

Alemdar

Cenin

İkdam

Sabah

Tanzimat

Teminat

Anı, Makale ve Araştırma Eserleri

Aydın, Salim, Balkanların Acı Yüzü Basın Tarihinde Balkan Savaşları, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013

Bayar, Celal, Ben de Yazdım, Milli Mücadele'ye Gidiş, C.III, Sabah Yayınları, İstanbul 1997

Bayar, Celal, Ben de Yazdım, Milli Mücadele'ye Gidiş, C. IV, Sabah Yayınları, İstanbul 1997

Bayur, Yusuf Hikmet, Türk İnkılap Tarihi, C.II, Kısım IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991

Birinci, Ali, "HİF'ı Destekleyen Matbuat" Tarih ve Toplum, Haziran 1987, S.42, s. 9-14

Birinci, Ali, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, II. Meşrutiyet Devrinde İttihat Ve Terakkiye Karşı Çıkanlar, Dergah Yayınları, İstanbul 1990

Feldmann, Wilhelm, İstanbul'da Savaş Günleri, Selis Yayınları, İstanbul 2004

İnalçık, Halil, "Türkler ve Balkanlar", Ortadoğu Balkan İncelemeleri, İstanbul 1993, s. 9-28

Karal, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907), C. VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000

Karay, Refik Halit, Kirpinin Dedikleri, İnkılap Yayınları, İstanbul 2009

Mahmut Şevket Paşa'nın Günlüğü, Arba Yayınları, İstanbul 1988

Menteşe, Halil, Osmanlı Mebusan Reisi Halil Mentşe'nin Anıları, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986

Rey, Ahmet Reşit, İmparatorluğun Son Döneminde Gördüklerim, Yaptıklarım, Haz: Nur Özmel Akın, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014

Rıza Nur, Hürriyet ve İtilaf Fırkası Nasıl Doğdu? Nasıl Öldü?, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1996

Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi, Muhalefetin İflası, İtilaf Ve Hürriyet Fırkası, Nehir Yayınları, İstanbul 1991

Tunaya, Tarık Zafer, Türkiye'de Siyasal Partiler, II. Meşrutiyet Dönemi, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul 1998

Türkgeldi, Ali Fuat, Görüp İşittiklerim, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987